

Nr 14.

Ankom till riksdagens kansli den 23 mars 1915 kl. 4,30 e. m.

Bevillningsutskottets betänkande, i anledning av väckta motioner angående tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.

Närvarande: herrar K. G. Karlsson, Nilsson i Bonarp, Hammarström, frih. C. J. Beck-Friis, Lyckholm, Antonsson, Bergström, frih. Fleming, Bäckström, Röing, Christierson, Jeansson i Kalmar, Rune, Källman*), K. A. Nilson*), Forssman*), Holmström, von Hofsten*), Nilsson i Kristianstad och Lithander.

cke deltagit i justeringen av detta betänkande.

I en inom första kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 33, har herr *Biörklund* tillika med tre andra av kammarens ledamöter, under åberopande av anförd motivering ävensom en vid motionen fogad promemoria, hemställt, »att riksdagen måtte taga de gjorda erinringarna under övervägande samt, därest en tillfredsställande lösning icke annorledes kan ernås, giva de i förordningen om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket omförmälda kommissioner vidgad befogenhet och skyldighet att, där de bestämda ersättningsgrunderna icke äro tillämpliga eller icke synas bereda tillräcklig ersättning i vissa förekommande fall, till Kungl. Maj:t göra de framställningar, som må finnas erforderliga för att sådan gottgörelse må vinnas, som synes vara med billigheten överensstämmande.»

Uti en inom andra kammaren väckt, till bevillningsutskottet likaledes hänvisad motion, nr 44, har herr *Lithander* tillika med nio andra av sistnämnda kammares ledamöter, under åberopande av en motivering som endast

obetydligt skiljer sig från den i förstnämnda motion anförda, ävensom nyssnämnda promemoria, hemställt, »att riksdagen måtte taga de gjorda yrkandena på ändrade grunder för lösen och ersättning till utövarna av tobaksnäringsen och därmed sammanhängande yrken, både rörande anställda och andra, under förnyad omprövning samt i anledning härav företaga de ändringar, jämväl beträffande de beslutade kommissionernas befogethet, vilka må finnas vara med billigheten överensstämmande».

Då förevarande bägge motioner sålunda äro av väsentligen enahanda innebörd, har utskottet upptagit dem till behandling gemensamt och får beträffande ej mindre motiveringen än även omförmälda promemoria hänvisa till motionerna.

Motionerna.

Motionerna avse ändringar i de av Kungl. Maj:t och 1914 års senare riksdag antagna grunderna för lösen och ersättning till utövarna av tobaksnäringsen och därmed sammanhängande yrken. Motionärerna hava emellertid icke avfattat några ändringsförslag, utan inskränkt sig till att, under åberopande av en i allmänna ordalag hållen motivering ävensom ovannämnda promemoria, hemställa, att riksdagen måtte taga vad sålunda framförts under omprövning och vidtaga de ändringar, som kunde finnas med billigheten överensstämmande. I bägge motionerna har därvid såsom en utväg framhållits, att riksdagen skulle giva de i förordningen om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket (ersättningsförordningen) omförmälda kommissioner utvidgad befogethet. Enligt den i första kammaren väckta motionen borde detta ske så, att kommissionerna erhöles vidgad befogethet och skyldighet att hos Kungl. Maj:t göra framställning om ersättningar även utom den genom de nuvarande bestämmelserna givna ramen.

Utskottet.

Vad motionärerna sålunda yrkat giver utskottet till en början anledning erinra, att de i ersättningsförordningen fastställda grunderna för inlösen, ersättning och understöd äro på visst sätt bundna genom det mellan staten och Aktiebolaget svenska tobaksmonopolet ingångna kontraktet. I den likvid, som bolaget har att erlægga till staten för vad staten till bolaget upplåter och överlåter, skola nämligen ingå belopp, motsvarande vad staten enligt bestämmelserna i nyssnämnda förordning får utbetala i inlösen, ersättning och understöd. Bolagets skyldighet att gälda statsverkets ifråga-

varande kostnader är därmed begränsad till vad som skall utgå enligt nu gällande föreskrifter i ämnet, och försåvitt därutöver kostnader ifrågakomma, lära dessa således komma att drabba statsverket ensamt. Redan härav synes vara klart, att någon sådan mera omfattande revision av ifrågavarande bestämmelser, som motionärerna torde avse, måste möta allvarliga betänkligheter.

Utskottet vill vidare betona, att de skäl, som av motionärerna framställts eller åberopats, åtminstone i allt väsentligt varit föremål för prövning under frågans behandling vid förra riksdagen samt att sedan dess inga nya omständigheter tillkommit, vilka kunna anses hava rubbat de förutsättningar, från vilka sistnämnda riksdag utgått vid fattandet av beslut i förevarande ämne. I det läge, vari frågan med hänsyn till sistberörda förhållande befinner sig, har utskottet därför ansett, att någon ändring överhuvud av grunderna för inlösen och ersättning vid tobaksmonopolets genomförande icke bör av utskottet förordas.

Härmed vill emellertid utskottet icke hava tagit ställning till frågan, huruvida under inlösnings- och ersättningsförfarandets gång i enskilda fall ersättning kan finnas påkallad utöver vad gällande grunder medgiva.

Utskottet erinrar om, att 1914 års senare riksdag företog åtskilliga ändringar och tillägg i det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till ersättningsförfordning. Enligt riksdagens skrivelse i ämnet (nr 261) hade riksdagen därvid låtit sig angeläget vara att tillse, att vid inlösnings- och ersättningsförfarandet full rättvisa vederfores dem, som till följd av monopolets införande skulle komma att förlora sin förut utövade verksamhet inom tobaksindustrin, ävensom sökt att för alla dem, som eljest av monopolets införande berördes, i möjligaste mån mildra de svårigheter, som övergången från fri näring till statsmonopol inom tobakstillverkningen kunde komma att medföra.

Huruvida riksdagens sålunda uttryckta avsikt kommer att vid tillämpningen i erforderlig utsträckning förverkligas, torde väl nu icke kunna med visshet förutsägas. Skulle emellertid under kommissionernas verksamhet ett eller annat fall yppa sig, då billighet och rättvisa icke synas kunna med stöd av gällande bestämmelser behörigen tillgodoses och på grund härav statens mellankomst kan finnas önskvärd, hyser utskottet den förvissningen, att Kungl. Maj:t icke skall underlåta att hos riksdagen göra den framställning, som härav kan föränledas.

På grund av vad sålunda anförts får bevillningsutskottet hemställa,

att motionerna I: 33 av herr Biörklund m. fl. och II: 44 av herr Lithander m. fl., om ändring av bestämmelserna rörande ersättning till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 22 mars 1915.

På bevillningsutskottets vägnar:

K. G. KARLSSON.

Reservationer:

av herrar *Nilsson* i Bonarp, *Lyckholm*, *Antonsson*, *Bergström*, *Jeansson* i Kalmar och *von Hofsten*, som vid behandlingen av de föreliggande motionerna funnit det vara av synnerlig vikt att, innan riksdagen går att pröva eventuella ytterligare ersättningsanspråk på ifrågavarande område, bästa möjliga utredning i ärendet måtte föreligga, och fördenskull ansett, att utskottet bort tillstyrka,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla, att den i § 3 av kungl. förordningen om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket omförmälda centralkommissionens uppdrag måtte genom Kungl. Maj:ts åtgärd vidgas därhän, att densamma jämväl finge förberedelsevis till prövning upptaga ersättnings- respektive understödsanspråk, vilka tilläventyrs ej blivit tillgodosedda genom 1914 års riksdagsbeslut;

av herr *Röing*, vilken anført följande:

Uti en den 12 september 1914 dagtecknad skrivelse till Kungl. Maj:t i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket m. m. framhöll riksdagen bland annat, hurusom riksdagen låtit sig angeläget vara att tillse, att vid det ifrågakommande inlösnings- och ersättningsförfarandet full rättvisa vederfores dem, som till följd av monopolets införande skulle komma att förlora sin förut utövade verksamhet inom tobaksindustrin, ävensom sökt att för alla dem, som eljest av monopolets införande berördes, i möjligaste mån mildra de svårigheter, som övergången från fri näring till statsmonopol inom tobakstillverkningen kunde komma att medföra. Vad särskilt angår engrossisterna, utgick riksdagen ifrån att de liksom övriga återförsäljare skulle under monopolets tillämpning kunna fortsätta att fritt utöva sin verksamhet och ansåg därför, att någon ersättning åt ifrågavarande handelsidkare icke borde komma i fråga. Riksdagen anhöll också i sin ovan nämnda skrivelse till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t vid utfärdandet av instruktion för de av Kungl. Maj:t utsedda ledamöterna i monopolbolagets styrelse måtte ålägga dessa ledamöter att i vad på dem ankomme tillse, bland annat, att sådana rabattförmåner lämnades återförsäljare att i vad på monopolbolaget berodde samt med behörig hänsyn till rådande förhållanden inom tobakshandeln återförsäljare måtte äga möjlighet att förvärva skälig inkomst av sin rörelse.

Enligt min mening hade utskottet redan nu bort söka erhålla visshet, huruvida monopolbolaget kommer att vederbörligen beakta de förutsättningar, från vilka riksdagen, på sätt ovan nämnts, utgått beträffande engroshandeln. Därest det då visat sig, att monopolbolaget ämnade självt i större eller mindre utsträckning driva engroshandel, och möjligheten för engrossisterna att förvärva skälig inkomst av sin rörelse sålunda komme att inskränkas eller omintetgöras, hade utskottet, enligt mitt förmenande, bort avgiva förslag till sådana bestämmelser, att åt engrossisterna lämnades skälig ersättning för monopolets ingripande i deras verksamhet.

Vidare har jag inom utskottet framhållit, att fabriker, som under kortare tid än sedan den 1 januari 1909 idkat oavbruten tillverkning av tobaksvaror, i enskilda fall kunna uppvisa sådana förhållanden, att ersättning för förlorad näringsverksamhet måste anses påkallad, och har jag ansett, att ersättningsbestämmelserna bort i överensstämmelse härmed ändras.

Dessutom har jag under motionernas behandling inom utskottet, med särskild tanke på cigarrlådsfabrikanter, betonat, att staten, därest bolaget kommer att inrätta sin verksamhet så att avsättningsmöjligheterna för sådana

näringsidkare, som för sin avsättning äro beroende av tobakshanteringen, efter monopolets ikraftträdande upphöra eller väsentligen försvåras, bör tillerkänna dem en emot intrånget i deras näring svarande ersättning.

Jag har emellertid inom utskottet ansett mig — med vidhållande av min angivna uppfattning om statens ersättningsplikt — kunna för närvarande inskränka mig till att instämma i det yrkande, som framställts i den av herr Nilsson i Bonarp m. fl. avgivna, här ovan intagna reservationen;

av herr friherre *Fleming*;

av herr *Rune* i fråga om viss del av motiveringen; samt

av herr *Lithander*, som anfört:

Utskottet erinrar därom, att grunderna för inlösen äro på visst sätt bundna genom kontrakt mellan staten och monopolbolaget samt att bolaget därför icke kan åläggas deltaga i annat än redan avtalat ersättningsbelopp.

Detta är fullkomligt riktigt, men därav följer icke att statens ersättningskyldighet upphört för sådana berättigade ersättningskrav, som vid monopolfrågans behandling sistlidna sommar icke kommo till sin rätt och som följaktligen icke som sig bort blivit intagna i kontraktet med monopolbolaget.

Skulle den uppfattningen göra sig gällande, att staten skall kunna monopolisera lovliga näringar utan rimlig ersättning till de svenska medborgare, som därigenom åsamkas förluster, då beträdes en väg, som blir ödesdiger för det svenska näringslivets utveckling och därigenom även för landet. Det skulle även strida mot den uppfattning hans excellens herr statsministern uttalade vid frågans behandling i första kammaren, nämligen att »intet finansiellt behov efter min och mina kollegers mening kan rättfärdiga en orättvisa eller en kränkning mot dem, som drabbas av en beskattning eller ett monopol, och att det därför är nödvändigt att undvika varje sådant».

Motionerna nr 33 i första kammaren och nr 44 i andra kammaren avse just att gottgöra de orättvisor och kränkningar av svenska medborgare, som trots herr statsministerns uttalade mening dock, på grund av otillräcklig utredning om monopolets verkningar, blev en följd av fjolårets beslut i tobaksmonopolfrågan.

Ett bifall till den av mig här avgivna reservationen avser genom att enligt yrkandet i motionen nr 44 vidga de beslutade kommissionernas be-

fogenhet, under fullt betryggande former enligt av Kungl. Maj:t utfärdad förordning, att redan vid monopolets ikraftträdande kunna låta den av herr statsministern så tydligt framhållna rättvisan få vederfaras svenska medborgare, som bliva lidande på grund av tobaksmonopolet.

Enligt min mening hade det riktigaste varit, att i den mån sådant varit möjligt ersättningsfrågan blivit till fullo utredd i samband med den kungl. propositionen nr 254 1914 eller att eljest den kungl. propositionen till innevarande års riksdag angående arbetslöshetsunderstöd även omfattat andra grupper, som tobaksmonopolet tillfogat förluster. Då så ej varit fallet, möjliggör ett bifall till min reservation för kommissionerna att redan nu pröva och tillgodose rättvisa krav, och jag kan ej gilla utskottets uppfattning att till en oviss framtid uppskjuta avgörandet, om staten härvidlag skall bevilja berättigade anspråk eller ej.

Utskottet betonar, att några nya skäl ej tillkommit och att grunderna för ersättning ej böra ändras.

Det är i huvudsak ej heller fråga om att ändra grunderna för ersättningen till dem, som riksdagen redan beslutat skola erhålla sådan, utan det är fråga om sådana fall, som ställts utanför all ersättning och som uppenbarligen böra utan uppskov hava dylik.

Utskottet har icke velat taga ställning till frågan, huruvida under inlösnings- och ersättningsförfarandets gång i enskilda fall ersättning kan finnas påkallad utöver vad gällande grunder medgiva.

Det synes mig, att utskottet här i stället bort mycket tydligt uttala sin anslutning till den ovanberörda av herr statsministern uttalade principen samt särskilt att denna princip, som i högre grad bort sätta sin prägel på 1914 års beslut, under inga förhållanden bör i sin tillämpning även nu ställas på framtiden.

Det är icke endast så som utskottet säger i »ett eller annat fall», där billighet och rättvisa kan påkräva förut ej beaktad ersättning, utan det gäller hela grupper fullt legitima sådana, som för dem det gäller är av den största betydelse.

Vidare är det av synnerlig stor betydelse att ersättning kan utgå *snart* enligt yrkande i denna reservation, ty det är en stor skillnad för den som vållats förlust eller bragts i nöd att få hjälpen genast och ej möjligen i en oviss framtid. Då komma kraven på ersättning med skäl att kunna ställas större än därest ersättning utgår genast.

Beräkningsgrunderna för nedanstående yrkande finnas angivna i bi-

fogade promemoria över näringsidkares krav, och de statistiska primäruppgifterna hava tillhandahållits bevillningsutskottet.

1914 års beslut i tobaksmonopolfrågan har varit föremål för en skarp kritik, och det rättvisa och berättigade i att ersättningsbestämmelserna fullständigas har kraftigt vitsordats av Sveriges industriförbund, av Stockholms, Göteborgs och Gävle handelskammare m. fl. och uppbäres av en stark opinion inom landets näringskretsar.

På grund av det anförda anser jag, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen ville för sin del besluta:

att kommissionernas befogenhet jämlikt Kungl. Maj:ts nådiga förordning av 1914 nr 437 må vidgas att enligt närmare föreskrifter, som utfärdas av Kungl. Maj:t, kunna omfatta ersättningar även till nedan angivna grupper av näringsidkare och enligt följande grunder:

1:o) att fabriker, grundade efter den 1 januari 1909 och före den 16 januari 1914 och som ledas av inom branschen minst fyra år före sistnämnda dag sysselsatt person, som är svensk medborgare, erhålla 10 % av 1914 års nettoförsäljningssumma till sammanlagt ersättningsbelopp av högst kronor 103,260;

2:o) att kommissionerna må äga lämna ersättning för alla ett fabriksföretags inventarier samt för inredning av förhyrd fabriksfastighet, allt beräknat efter aktuellt värde vid monopolets ikraftträdande till sammanlagt ersättningsbelopp av högst kronor 50,000;

3:o) att engrossister, som anse sig på grund av monopolets införande nödgas upphöra med sin verksamhet, ersättas med 10 % av omsättningen av tobaksvaror i parti under år 1914 beräknat efter nettoförsäljningsfakturer, dock endast i de fall, där omsättningen av tobaksvaror uppgår till minst hälften av engrossistens hela försäljning. För firmor, som icke existerat i fem år, minskas ersättningen med 20 % för varje år mindre än fem år, till sammanlagt ersättningsbelopp av högst kronor 1,452,600;

4:o) att ledare av engrosfirmor, handelsresande hos

dessas och hos fabrikanter samt icke fackutbildade anställda hos såväl engrossister som fabrikanter erhålla i ersättning en gång 1914 års lön vid ersättningstagarens ålder upp till 30 år samt ytterligare en femtedel av samma lönebelopp för varje levnadsår därutöver och dessutom 5 % tillägg för varje år i branschen efter det 30:de levnadsåret, dock högst fem gånger årslönen, vilken ej i något fall skulle beräknas högre än 6,000 kronor. Därest under de senaste tre åren företagits löneförhöjningar skall det berättigade i dessa prövas. För den, som ej varit sysselsatt minst fem år i branschen, minskas ersättningen enligt ovanstående med 10 % för varje felande år i denna tid. Ersättning utgår till anställd hos tobaksengrossist endast om minst hälften av dennes omsättning utgjorts av tobaksvaror, till sammanlagt ersättningsbelopp av högst kronor 2,013,600;

5:o) att alla fabrikanternas kontrakt med personal, som genom monopolets införande icke komma till nytta eller äro ersatta enligt mom. 4:o), ersättas så att skadeståndsskyldighet för den enskilde icke kan ifrågakomma. Härav eventuellt följande ökad ersättning att utgå av redan reserverade medel för oförutsedda utgifter;

6:o) att i § 9 av Kungl. Maj:ts nådiga förordning av 1914 nr 437 meningen med »inom samma näring sysselsatt» skall anses vara, att detta uttryck otvivelaktigt omfattar såväl handel som fabrikation. Härav eventuellt följande ökad ersättning att utgå av redan reserverade medel för oförutsedda utgifter;

7:o) att i § 9 av Kungl. Maj:ts nådiga förordning av 1914 nr 437 orden »vid tiden för monopolets ikraftträdande» bör tolkas: den 1 januari 1915, och ersättning således utgå, om vederbörande under tiden på grund av monopolbeslutet avskedats och icke erhållit annan stadigvarande anställning. Härav eventuellt följande ökad ersättning att utgå av redan reserverade medel för oförutsedda utgifter;

8:o) att i alla de fall, där ersättning enligt detta

förslag skulle komma att utgå med högre belopp än enligt det antagna förslaget till motsvarande kategorier, skall ersättning utgå i enlighet med det föreliggande. Ökad ersättning till anställda är beräknad ingå i mom. 4:o). Ersättning till äldre fabriker till enligt Kungl. Maj:ts nådiga förordning av 1914 nr 437 § 8 mom. 5—6 sammanlagt ersättningsbelopp av högst kronor 100,000;

9:o) att centralkommissionen eller eventuellt en ny under denna stående kommission skall hava rättighet och skyldighet att, där de bestämda ersättningsgrunderna icke äro tillämpliga eller icke synas bereda tillräcklig ersättning i vissa förekommande fall, däribland uppåtgående företag, till Kungl. Maj:t göra de framställningar, som må finnas erforderliga för att sådan gottgörelse må vinnas, som synes vara med billigheten överensstämmande; samt

10:o) att ersättningsbelopp, som av Kungl. Maj:t beviljas enligt ovanstående grunder, skola, i den mån de ej kunna utgå av för oförutsedda utgifter för tobaksmonopolets ikraftträdande avsedda medel, utgå såsom organisationskostnader för tobaksmonopolet att amorteras av blivande avkastning.

Bilaga till herr Lithanders reservation.

P. M.

Angående näringsidkares krav och beräkningsgrunder för yrkande i reservation mot bevillningsutskottets betänkande nr 14.

Punkt 1.

Det kan väl knappast påstås vara väl avvägd rättvisa, att den fabrikant, som börjat sin verksamhet 1908, får 5 gånger medelhandelsvinsten, medan den fabrikant, som börjat 1909, kanske endast några månader senare än den förra, icke skulle erhålla nå-

gon som helst ersättning. Även strider detta mot den av riksdagen uttalade grundprincipen: att »full rättvisa skall vederfaras alla dem, som till följd av monopolets införande komma att förlora sin förut utövade verksamhet inom tobaksindustrien».

De tobaksfabriker, som börjat sedan 1 januari 1909, hava, såvitt känt är, med två undantag grundats av personer, som förut arbetat inom tobaksbranschen och äro således att anse som *en naturlig utveckling av dessa personers verksamhet*. Det kan icke rättvisligen sägas, att man av monopoltanken bort varnas för att grunda nya fabriksföretag inom industrien. Monopolfrågan kunde anses hava fallit efter den nedgörande kritik, som bestods 1911 års förslag. Detta förslag föranledde icke heller till någon åtgärd, utan regeringen bekräftade så sent som 1913 att tobaksbeskattningsfrågan lämpligen skulle lösas genom fabrikatskatt. Under dessa förhållanden är varje tanke på, att någon skulle hava spekulerat i ett blivande tobaksmonopol, fullt utesluten.

Den önskade ersättningen av 10 procent på 1914 års försäljningssumma måste anses som en ringa gottgörelse för organisations- och dylika kostnader, kostnader för avvecklingen och för förlorad näringsverksamhet.

Genom att taga det senaste årets försäljningssumma som grund för ersättning vinnes dels att alla nystartade fabriker få ersättning efter enahanda grunder, dels har omsättningen 1914 varit ganska normal och i varje fall icke visat någon som helst oregelbunden ökning i jämförelse med föregående år, dels vinnes ett relativt bekvämt beräkningssätt.

Tidsgränsen den 16 januari 1914 har satts med tanke på, att monopollet då för första gången bebådades, nämligen i trontalet.

Enligt de från ifrågavarande fabriker inhämtade uppgifterna utgjorde deras totalomsättning 1914 kronor 1,032,600 varför er-

sättningen i denna punkt skulle utgöra..... kronor 103,260:—

Punkt 2.

Det är givet att då ett affärsföretag skall upphöra, samtliga inventarier m. m., av vad slag de vara må, bliva överflödiga och måste realiseras. Även om dessa inventarier icke, såsom lagen föreskriver, varit i regelbundet bruk sedan den 1 augusti 1914, så hava de dock för fabrikanten vid fortsatt drift ett givet värde. Det kan icke anses rimligt att tvinga fabrikanten att förinta värdefull egendom — vartill han av lagen nödgas.

Punkt 3.

Genom monopolets införande förlora tobaksengrossisterna sitt *raison d'être*, därigenom att de berövas sina hittillsvarande uppgifter, nämligen

1) såsom förmedlare av handeln mellan de mindre fabriker och hemindustrien å ena sidan samt detaljhandlarna å den andra; (dessa producenter upphöra);

2) såsom förmedlare av importen; (denna omöjliggöres — praktiskt sett — för engrossister);

3) såsom försäljningsställe för samtliga gångbara märken; (dessa erhållas hos monopolbolaget).

Trots detta har det visserligen ställts i utsikt att engrossister skola bibehållas. Men oavsett att det vore ur nationalekonomisk synpunkt överflödigt att begagna sig av

dylika mellanhänder, i andra fall än där detta skulle bli billigare för monopolbolaget än att sälja direkt — skulle det bli alldeles för dyrbart. Med monopolbolagets skyldighet att bibehålla alla engrossisterna följer även skyldigheten att lämna dem sådana villkor att de kunna existera på desamma. Enligt 1911 års utredning utgjorde deras nettoförtjänst 6 procent å försäljningssumman.

För övrigt inverkar en dylik skyldighet hindrande på monopolbolagets möjlighet att lämna olika rabatter till olika slag av återförsäljare. I skrivelse till Kungl. Maj:t har riksdagen nämligen fäst regeringens uppmärksamhet på tobaksdetaljaffärerna med anhållan att bereda dessa större trygghet. De besparingar i rabatter till återförsäljare, som skulle utgöra en stor del av monopolbolagets vinst, måste sålunda huvudsakligen vinnas genom minskade rabatter till icke specialaffärer.

Genom att lämna en generell rabatt till grossisten, som förser såväl specialaffärer som andra återförsäljare, bli monopolbolagets besparingar i detta avseende illusoriska.

På grund härav kan man med fog säga, att det uppstår ett onaturligt förhållande, om monopolbolaget skall begagna sig av engrossister, utan böra dessa erhålla ersättning, så att staten resp. monopolbolaget blir fri från varje förpliktelse gent emot dem.

Storleken av den ersättning, som bör tillkomma de engrossister, som nödgas upphöra med sin verksamhet på grund av monopolets införande, har satts till 10 procent å 1914 år omsättning.

Riksdagen har redan beslutat att till importörer lämna en ersättning av 10 procent å omsättningen av importerade cigarrer och cigarrcigaretter för, såsom det heter i utskottets motivering: »den minskning i näringsverksamheten, som de till följd av monopolets införande kunna få vidkännas. Att dessa ersättningar böra utgå efter andra och mindre generösa grunder än gottgörelsen till dem, som på grund av monopolets införande nödgas helt och hållet upphöra med sin förut bedrivna verksamhet, torde utan vidare få anses självfallet».

Därmed har riksdagen sålunda i princip fastslagit ersättning åt importörer för försvårad näringsverksamhet.

Då det redan visat sig, att den licensavgift, som det åligger enskilda engrossister att betala till monopolbolaget å importerade varor, även verkat därhän, att hit exporterande cigarettfabriker med förbigående av engrossisterna beslutat att träda i direkt affärsförbindelse med monopolbolaget, är det därigenom i praktiken bevisat, att även den utländska cigarrettimporten försvårats för engrossisterna. Sålunda bör ersättning lämnas för försvårad import av cigaretter lika väl som för cigarrer.

Vad beträffar övriga importerade tobaksvaror, har utskottet motiverat sitt beslut att ej lämna ersättning för dessa därmed, att denna import vore av mindre betydelse. Den bör dock givetvis jämföras med cigarrimporten.

Om importen bör ersättas med 10 procent å omsättningen för försvårade importvillkor, följer därav att även engrosshandelen med svenska varor borde ersättas efter *minst* samma skala i de fall då densamma på grund av monopolets införande måste helt uppgivas.

Då denna ersättning även tänkts utgöra en ersättning för de kostnader, som uppstå vid affärens avveckling, har man i förslaget utgått ifrån att de 10 procent icke skulle beräknas på inköpssumman utan på försäljningssumman, beräknad efter från år 1914 företedda fakturor.

Att endast ett år lagts till grund för ersättningen beror dels på att avvecklingskostnaderna stå i relation till 1914 års omsättning och har dels avsett att förenkla ersättningsberäkningens beräkning.

Med stöd av vad ovan anförts beträffande nödvändigheten att ej uppskjuta avgörandet av ersättningsfrågorna bör i ifrågavarande fall beaktas de svårigheter av ekonomisk art, som alltid uppstå vid avvecklingen av affärer, som icke äro rustade för dylika eventualiteter.

En ytterst viktig följd av att ersättningen nu bestämmes är, att engrosfirmorna i så fall beredas tillfälle att med större skonsamhet indriva sina fordringar hos detaljaffärerna, vilket eljest måste forceras. Med den omfattning grossisternas affärer med detaljisterna ha, äro dessa senare i många fall helt beroende av tobaksgrossisterna.

Det bör givetvis vara av stort intresse för det allmänna att såväl engrossister beredas möjlighet att i lugn avveckla sina affärer som ock att inga onödiga svårigheter drabba de mindre handlandena.

Enligt uppgifter från sådana engrossfirmor, av vilkas omsättning

50 procent utgjorts av tobaksvaror engros, framgår, att den totala omsättningssumman år 1914 utgjort 14,526,000 kronor.

Ersättningsbeloppet kan sålunda taxeras till kronor 1,452,600:—

Punkt 4.

Av vad ovan anförts angående engroshandeln framgår att största delen av specialengrossisterna bli nödsakade att vid monopolets ikraftträdande avveckla sina affärer och avskeda sin personal. Flera firmor ha redan uppsagt anställda till den 1 juni resp. 1 juli.

Någon som helst ersättning är icke påtänkt till dessa och de stå sålunda i ännu ogynnsammare ställning än icke fackutbildad personal hos fabrikanter, vilken enligt lagen erhåller $\frac{1}{2}$ års lön.

Denna ersättning måste dock anses vara alldeles för ringa, då det gäller personer, som avskedats efter plikttroget arbete i flera fall under årtal. Man måste betänka vilka svårigheter som uppstå, då hundratals affärsanställda på en gång kastas ut på arbetsmarknaden och konkurrera om de lediga platserna. Men under kristider, sådana som nu äro rådande, då avskedanden förekomma i stor utsträckning även i andra branscher, bli förhållandena ännu allvarligare.

För att göra sig en rätt föreställning härom, måste man dessutom beakta det faktum att lediga platser inom en affär icke tillsättas med utemstående, utan just för att sporra sin personal låter varje affärsman i största möjliga mån de yngre avancera till allt högre och högre platser. Blir det nödvändigt att tillkalla ny arbetskraft utifrån, ser man naturligtvis till att man helst får personer från sin egen bransch och ej äldre personer, som det kanske inom några år skulle bli nödvändigt att pensionera. Samma trygga ställning som de tidigare engagerade få dessa i allmänhet ej.

Den enda säkra utvägen för de äldre att erhålla annan verksamhet är att med ett större eller mindre belopp antingen själva börja en egen affär eller ingå uti existerande företag.

Det är för den skull som hundratals personer för närvarande av riksdagen vänta sin dom att med sina familjer få framleva årtal under bekymmersamma omständigheter, ja, kanske misär, eller att riksdagen skall återge dem tron på framtiden och lämna

dem den hjälp, som erfordras för att med ny energi gå att i annan bransch skaffa sig en tryggad ställning för sig och sin familj.

I det förslag till personliga ersättningar, som ovan gjorts, har den principen följts att levnadsåldern skall vara den viktigaste faktorn vid bedömandet av ersättningens storlek och tiden i branschen komma i betraktande först i andra rummet, då som förut nämnts det måste anses riktigt att en äldre person har svårare än en yngre att få en ny sysselsättning med en inkomst motsvarande den han förut haft. Frågan om personliga ersättningar är givetvis av minst lika stor betydelse som frågan om ersättning för det i resp. företag engagerade kapitalets förlorade vinstmöjligheter. För det frigjorda kapitalet finnes alltid möjligheter att skapa inkomster; väl vore om detsamma kunde sägas om de entledigade arbetskrafterna.

De beräknade utgifterna skulle komma att höjas i följande fall:

a) till handelsresande hos fabriker: (högsta ersättningsbeloppet höjes från 4 till 5 gånger årslönen). Då särskilda utskottet höjde ersättningen för dessa från $2\frac{1}{2}$ till 4 gånger årsinkomsten, beräknades detta medföra en ökning av kronor 175,000. En ytterligare höjning till 5 gånger lönen, vilken ökning tidigast skulle komma en 46-åring till godo, kan därför beräknas medföra en ökad utgift av	kronor	150,000: —
b) till icke fackutbildad personal över 21 år hos fabriker. Enligt lagen är ersättningen bestämd till en halv årslön, vilket skulle uppgå till kronor 120,000. Med den föreslagna ersättningskalan skulle ifrågavarande personer vid en medelålder av 36 år (enligt 1911 års kommittébetänkande omkring 30 år och för de hos engrossfirmor anställda 31,9 år) och 6 års sysselsättning i branschen erhålla 2 och $\frac{1}{2}$ årslön eller ytterligare 4 gånger ovannämnda belopp, vilken summa utgör	»	480,000: —
Då hos yngre fabriker anställda endast delvis ingå i beräkningen till det antagna förslaget, har en särskild statistik uppgjorts för dessa, som skulle erhålla en ersättning av	»	28,300: —
c) till personal över 21 år, inklusive ledare men icke handelsresande hos engrossister. Enligt den uppgjorda statistiken skulle ersättningarna till dessa uppgå till	»	985,600: —
d) till handelsresande hos engrossister, enligt samma statistik	»	310,200: —
e) till icke fackutbildad personal under 21 år hos såväl gamla och nya fabriker som hos engrossister. Enligt samma statistik skulle ersättningen till dessa hos engrossister anställda personer uppgå till och hos nya fabriker till	»	19,500: —
1,000: —
Vad beträffar denna personal hos gamla fabriker, vilken enligt lagen icke erhåller någon som helst ersättning, finnes icke någon statistik tillgänglig, men med hänsyn till att grossisternas omsättningssumma förhåller sig till fabrikanterna som 3 till 5, kommer man med dubbla ersättningssumman på den säkra sidan och skulle således ersättningen till gamla fabrikers personal under 21 år uppgå till	»	39,000: —

Kronor 2,013,600: —

Punkt 5.

Denna fråga är endast berörd i utskottets betänkande i de fall där det gäller fabrikanths hyreskontrakt, ingånget före den 1 augusti 1914, vilka kontrakt övertagas av staten. Däremot finnes ej någonting nämnt om rättsställningen i fråga om sådana kontrakt, som ingåtts med personal och vilka icke upphört att gälla vid tiden för mono-
polets ikraftträdande.

Då den med dessa kontrakt avsedda nyttan ej kan uppnås, enär mono-
polets införande avskär varje möjlighet till fortsatt drift, skulle det givetvis bli en kapitalförlust för resp. firmor, därest de bleve tvungna att fullgöra sina betalningsskyldigheter enligt samma kontrakt.

Det är därför en allmän önskan att denna rättsfråga blir vederbörligen utredd, så att icke näringsidkarna drabbas av förlust genom dylika kontrakt, utan att staten, därest dessa ej rättsligen kunna annulleras, svarar för denna förlust, vilken dock bör kunna inskränkas betydligt, om frågan löses i sammanhang med bestämmandet av de personliga ersättningarna.

Vad beträffar engrossisters kontrakt, skulle den för dem önskade ersättningen utgå mot det att firmorna själva förbinda sig att svara för alla dylika kontrakt.

Punkt 6.

Då det förekommer att personer överflytta från tobaksgrossist till tobaksfabri-
kant och tvärtom, och lagens ordalydelse möjligen kan lämna tillfälle till en tolkning, så att en dylik övergång skulle kunna verka till ersättningstagarnas nackdel, har ifråga-
varande önskemål framkommit.

Punkt 7.

Genom utsträckandet av den ursprungligen tilltänkta tiden för mono-
polets ikraftträdande har möjligheten uppkommit, att firmor hunnit avskeda personal.

Då dessa avskedanden varit en följd av monopolbeslutet, måste sålunda även dessa personer — trots det de ej enligt lagens bokstav äro vid tiden för mono-
polets ikraftträdande »stadigvarande anställda» — anses ha rätt till ersättning för på grund av
mono-
polets införande förlorad anställning, dock endast i de fall, där de ej under tiden
erhållit annan stadigvarande sysselsättning.

Punkt 8.

Därest dessa önskingar för nya ersättningstagare godkännas, följer därav även
att de rättvisligen skola tillämpas i alla de fall, då ersättningarna till motsvarande ka-
tegorier enligt den antagna lagen utgå med mindre belopp.

Enligt denna punkt skola även de äldre fabriker, som enligt lagen
erhålla 10 procent av medelomsättningen 1907—13, ha rätt att
lägga 1914 års försäljningssumma till grund. Fabriker med
ogynnsamt resultat hade 1908 en omsättning av kronor 2,834,042.
Om man räknar med att omsättningen 1914 ökats med 1,000,000
kronor utöver nämnda medelomsättning, kommer man till en för-
höjd ersättning av kronor 100,000: —

Punkt 9.

Detta önskemål har framkommit på grund av att det icke är möjligt att nu överskåda all den förlust, som genom monopolets införande kan komma att tillfogas de enskilda. Flera fall av speciell natur är det ej möjligt att träffa med allmänna bestämmelser, även om man redan nu kan överskåda i vilken omfattning monopolets införande kommer att inverka på deras verksamhet. I en del andra fall åter måste frågan om ersättningen uppskjutas på grund av svårigheten att nu fastställa den genom monopolet förorsakade skadans storlek.

Bland hithörande fall må nämnas:

agenter för utländska tobaksfabrikanter,
 » » » rå tobaksfirmor,
 » » fabriktionsutensilier,
 inhemska fabriker för tillverkning av d:o,
 handlande med d:o.

Även böra kommissionerna ha sin uppmärksamhet riktad på de förändringar i detaljhandlarnas ställning, som kommer att bli en följd av monopolet. För närvarande finnes i de större städerna ett antal betydande detaljfirmor, vilka på grund av innehavarens fackkunskap kunnat skapa sig en företrädesställning framför de mindre, och detta huvudsakligen genom att själva med ensamrätt importera egna märken. För dessa ha de sedermera skaffat sig en stabil kundkrets, som endast hos den ifrågavarande detaljisten kan erhålla det önskade märket. Genom försvärandet av importen, vilket i sin tur möjliggör för monopolbolaget att med en förståndig pris- och kvalitetspolitik hindra den utländska konkurrensen, blir följden den, att det hufvudsakligen blir monopolbolagets varor, som komma att försälas. I så fall kommer fackkännedomen icke längre till användning vid detaljhandeln, och de affärer, vilkas omfattning hittills varit beroende just härav — det finnes bland dem sådana, som gått i arv från far till son — måste absolut räkna med att förlora en stor del av sin gamla upparbetade kundkrets.

Förutom den förlust i näringsverksamheten, som härigenom uppstår för innehavaren, måste man tänka på de anställda hos denne, som han på grund av minskad omsättning måste avskeda. Och då han ej har behov av fackkännedom, blir det i första rummet de äldre, fackkunniga och högst avlönade biträdena som förr eller senare få gå. Även dessa förlora genom monopolet sin möjlighet till utkomst inom branschen och böra därför, så snart ske kan, hjälpas.